

[מקור]

סימן יד.

בענין פירוש רש"י לספר דברי הימים

[קטע ממכתב]

ומה ששאלת שהתבוננת וראית כי בחיבורי רגיל אני לכתוב הפירוש המיוחס לרש"י לספר דברי הימים, מה פשר דבר.

מעמי, כי ידוע שפירוש דברי הימים לא מרש"י ז"ל יצא, ומפרשו הוא תלמיד תלמידי רש"י ז"ל, יש מקומות שהרב המפרש לספר דברי הימים מעתיק פירושי רש"י, או שחולק להדיא על רש"י, עיין בפירוש הנ"ל לדברי הימים ב' (ג' ט"ו), ועוד שם (כ"ב י"א, וכ"ג י"ד) עיין שם.

ואכן כבר כתבו כן רבים ושלמים מגדולי רבותינו נ"ע, שפירוש ספר דברי הימים אינו מרש"י ז"ל, וכדכתב הגאון יעב"ץ ז"ל בספרו לחם שמים למשנה יומא (פ"ה מ"א), ובספרו לוח ארש ח"א (סימן רנ"ז), ושם ח"ב (סימן צ"ו), והובא בספר יד מלאכי (כללי רש"י אות ז'), והוסיף שכן כתב בספר בית דוד יומא (שם), ועיין בזה לגאון חיד"א ז"ל בספרו שער יוסף הוריות (י"ב א' ד"ה ואשיבה), ובספרו חומת אנך דברי הימים (ר"פ א'), ובספרו שם הגדולים חלק הגדולים (מערכת ש' אות ל"ה דנ"ט ע"ג), ועוד עיין שם בשם הגדולים (מערכת א' אות ט', ומערכת ס' אות ד', ומערכת ש' אות ק"כ) עיין שם. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ה'), וכן לקמן (סימן י"ד פ"ט אות ג')] שהבאתי עוד ראיות ברורות שהמפרש לדברי הימים אינו רש"י ז"ל.

וכן כתבו גם בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן א' אות ל"ב), ובספר חקרי לב יו"ד (קונטרס כונן לחקר דשי"א ע"ד), וכן כתב נכדו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (דכ"ד ע"ב), ובספרו כל החיים (דכ"ב ע"ג אות י"ח), ובספרו תנופה חיים לדברי הימים (אות ד'), וכן כתבו הגאון בעל בית שלמה ז"ל בספרו ישרש יעקב יבמות (נ"ט א'), ושאר הגאון מהרע"א סומך ז"ל בשו"ת זכחי צדק החדשות (סימן י"ב), ובשו"ת דברי מלכאל ח"ג (סימן ע"ה דנ"ד ע"א), ועיין הגהות חשק שלמה סוכה (מ"ח א') ותענית (כ"ב ב'), ובספר עמודי העבודה (דף קס"ז) ושרי האלף ח"א (דף קנ"ה) ובכל הנסמן שם, ובהוספות לשם ח"ב (דף תק"פ) הביא שכבר רבי שמואל יפה ז"ל בפירושו יפה מראה לירושלמי קידושין (פ"א סימן ג'), וגם רבי דוד פארוז ז"ל בספרו חסדי דוד לתוספתא סוטה (פ"ג סד"ה משנגז) כתבו שאין הפירוש לדברי הימים מרש"י ז"ל ע"ש.

ועם כל דא, יש מרבתינו גדולי האחרונים נ"ע שנעלמה מהם ידיעה זו שהפירוש לדברי הימים אינו מרש"י ז"ל אלא מרב קדמון אחר יצא, עיין בספר אור החיים הקדוש שמות (כ"ה ט'), ועוד לו שם במדבר (ח' ב'), ומה שעמדנו על דבריו בחיבורי חוקי רצונך (מהדו"ת סימן ג' דף מ"ו בהערה), וכן בשו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ב סימן קצ"ו), ומה שעמדנו על דבריו בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ז ושם בהערה ב') עיין שם.

ובא לידי כעת ספר היקר הכתב והקבלה וראיתי לו בראשית (י' כ"ה) שכה כתב בשם הרו"ה: "ורש"י דברי הימים א' (א' ט') פירש וכו' וסותר פירושו לכאן", ותימה על תרי גברי רבירבי ז"ל שלא ידעו מהאמור, שפירוש רש"י לדברי הימים אינו מרש"י ז"ל. [ובכלל גם אין תימה כלל אם רש"י ז"ל משנה פירושו ממקום למקום, ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן י"א), ועוד בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ג), ודון מינה לגדון דידן, ועיין גם בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ח), עיין שם].

ומצאתי לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על ספר השאלות (סימן מ' דרמ"ז ע"א) שאף הוא כתב שהפירוש הנדפס לספר דברי הימים על שם רש"י אינו לרש"י ז"ל, והוסיף וכתב שמחברו הוא רב סעדיה גאון ז"ל ע"ש, ועיין בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל.

וזה פלא אצלי שהרי בפירוש לדברי הימים שם מזכיר ומביא פירוש רש"י על התורה, וכנ"ל ואם כן איך יתכן שהמחבר הוא רב סעדיה גאון ז"ל, אתמהא.

ועוד קשה שהרי הפירוש לדברי הימים הנ"ל, מזכיר רבים מרבני צרפת כמו את רבינו אליעזר ב"ר משולם ז"ל, דברי הימים א' (ד' ל"א. וט"ז ל"ה), ודברי הימים ב' (ג' ד'. וי"ג ב'. ול"ה י"ח) עיין שם, בספר קורא הדורות (דף ט') גרס רבי אליעזר ב"ר משה עיין שם, וכן הוא בפירוש לדברי הימים ב' (כ"ז ב') ע"ש.

וכן מזכיר בפירוש לדברי הימים את רבי אלעזר ב"ר מאיר ב"ר יצחק מאורליינש, דברי הימים א' (ד' ל"א), וכן את רבי יוסף (קרא כנ"ל), דברי הימים ב' (ג' ט"ו. וה' ח'. וכ"ה כ"ד), ואת רבינו מנחם ב"ר חלבו, דברי הימים ב' (כ' ו'), ואת רבינו נתן, דברי הימים ב' (ה' ח'), וכן את רבינו שלמה ב"ר לוי ממנטוילא, אחי (או בן אחות) רבינו משה הדרשן, דברי הימים א' (ד' ל"א), ודברי הימים ב' (כ' י"ג) עיין שם.

ואם כן איך יתכן שמחבר הפירוש הזה הוא רב סעדיה גאון כמו שהציע הגאון הגאון הנצי"ב רצ"ע, ועיין בדברי הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (שם). [ובשו"ת תשובה מאהבה (שם) כתב שהמחבר הוא מתלמידי רב סעדיה גאון ודוק].

אוצר החכמה

עכשיו ראיתי בספר אור החיים (ערך רב סעדיה, וערך רש"י) שרב סעדיה זה אינו רב סעדיה "גאון" מגאוני בבל, אלא רב סעדיה מגאוני אשכנז, שהיה בן דורו של רש"י ע"ש.

ולפי זה יש להעמיד דברי הגאון נצי"ב ז"ל, שאף שלפי לשון הגאון נצי"ב ז"ל נראה שהתכוון לרב סעדיה אלפיומי גאון יעקב מרבותינו הגאונים בבבל, מכל מקום סמי תיבת גאון מלשונו, וכוונתו שאכן מחבר הפירוש לדברי הימים הוא רב סעדיה מגאוני אשכנז, ותיבת "גאון" שכתב שיטפא דלישנא הוא ודוק.

סימן מז.

בענין פירוש "רש"י" למדרש בראשית רבה שאינו לרש"י

הגאון

פרק א.

דעות רבותינו בזהות הפירוש המיוחס לרש"י על בראשית רבה

כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים (חלק גדולים מערכת ש' אות ל"ה): "פירוש רש"י על מדרש רבה המיוחס לרש"י אינם מרש"י ותלו עצמן באילן גדול כן כתב הגאון יעב"ץ ז"ל בהקדמת ספרו עץ אבות.

והנה פירוש רש"י על המדרש נדפס בספר אור השכל, ומשמאלו פירוש הרב אברהם ׳ אשר ז"ל ואינו בידי עתה לראות ולחקור בו. אבל כמדומה לי קרוב לודאי שהרב אברהם ׳ אשר היה תלמיד מרן הקדוש ז"ל, וכיון שבדור ההוא בעיר הקדש צפת ת"ו המלאה אמיר קדושים אשר בארץ החיים המה הוחזק פירוש המדרש לרש"י, כן הוא האמת". עד כאן דברי קדשו בקצרה ועיין שם.

והנאון מהר"צ חיות ז"ל בספר כתביו ח"ב (מאמר אגרת בקרת דף תקל"ד ע"א) כתב: "רש"י מביא למדרש בראשית רבה בכל פירושו לספר בראשית, ויש פירוש מיוחד מרש"י על בראשית רבה נדפס זה לא כביר". [מה שכתב "לא כביר" צע"ק שהרי נדפס לראשונה בשנת שכ"ב, עיין לקמיה].

ובספר אור החיים (אות ש' ערך רש"י דף תק"צ) כתב: "פירוש על מדרש רבה נדפס בוניציה שנת שכ"ב על ספר בראשית עם פירוש הרב רבי אברהם בן אשר בצדו, ונקרא החיבור בשם אור השכל, וכתב הרב הנ"ל שהיו איתו שתי מהדורות מפירוש רש"י על מדרש רבה, ותפס האחת לעיקר והוסיף עליה מאחרת בשם ס"א